

Esketési tilalmak a Katolikus Egyház hatályos jogában

UJHÁZI LÓRÁND

Abstract

In the operative CIC marriage restraints and their scope of authority are treated in Canon 1071. It concerns cases where the parish priest, or his deputy, is not to assist in the matrimonial ceremony without the approval of the local ordinary. The Canon distinguishes seven categories of marriage as follows: 1) marriage of transients; 2) marriage which cannot be recognized or celebrated according to the norm of civil law; 3) marriage of a person who is bound by natural obligations toward another party or children born from a previous union; 4) marriage of a person who has openly rejected the Catholic faith; 5) marriage of a person who is under censure; 6) marriage of a minor whose parents are unaware of or have good reasons to oppose the marriage; 7) marriage arranged by a proxy.

In this article I present the basic principles concerning the first six cases and I also highlight parallels with the *Code of Canons of Oriental Churches*.

Keywords: *canon law, marriage law, marriage restraints, validity, concession of canonical marriage*

Kulcsszavak: *kánonjog, házasságjog, esketési tilalmak, házasság érvényesség, megengedettség*

A hatályos Egyházi Törvénykönyvben a jogalkotó a házasságkötést megelőző cselekmények – jegyesvizsgálat, jegyesoktatás – témája alatt tárgyalja az esketési tilalmakat. A tilalmak olyan tényállások, melyek esetén a plébános vagy megbízottja (1112. k.) az ordinárius engedélye nélkül nem működhet közre a házasság megkötésénél.

A Kódexben az 1071. kánon foglalja össze az esketési tilalmakat és joghatósukat. A kánon hét kategóriát különböztet meg. Tilos közreműködni olyan házasságkötésnél:

- ahol az egyik vagy mindkét fél lakóhely nélküli,
- amelyet a polgári törvények szerint sem lehet elismerni vagy megkötni,
- ahol az egyik fél előző együttélésből származó természetes kötelezettségekkel tartozik a másik fél vagy gyermeke iránt,
- ahol az egyik vagy mindkét fél a katolikus hitet közismerten elhagyta,
- ha az egyik vagy mindkét felet cenzúrával sújtották,
- családhoz tartozó kiskorúak házasságánál szüleik tudta nélkül vagy ésszerű ellenkezése ellenére;

- képviselő útján kötendő házasságnál, amelyről az 1105. kánonban van szó.

A tanulmányban az alapelveket és az első hat esetet mutatom be. A képviselő útján kötött házasságot csak érintem, mivel az a hatályos joganyagban és a szakirodalomban is alaposabban ki van dolgozva, így átfogó bemutatása külön tanulmány anyagát képezi. A jogszabályok vizsgálatánál bemutatom a Keleti Egyházak Törvénykönyvének (CCEO) párhuzamos helyeit is.

I. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS

A felsorolt esketési tilalmak jelentős része az 1917-es CIC-ben (*Codex Iuris Canonici*) is szerepelt, de a régi törvénykönyv még több kánonban hozta az esketési tilalmakat. A hatályos Kódex újdonsága egyrészt az, hogy egy kánon alá gyűjtötte a joganyagot, másrészt csökkentette az esketési tilalmak számát. Emellett az új törvénykönyvben vannak olyan esketési tilalmak is, amelyek az 1917-es CIC-ben még nem szerepeltek. Bevezetésüket egyrészt a megváltozott társadalmi helyzet, másrészt a II. Vatikáni Zsinat felfogása eredményezte. Ilyen új esketési tilalom a világi törvények (1071. k. 2°) vagy az előző együttélésből származó természetes kötelezettségek figyelembevétele (1071. k. 3°).

Az 1071-es kánon felsorolása nem kimerítő. A CIC más helyein is található olyan előírások, mikor a jogalkotó az ordinárius engedélyét követeli meg a házasság „megengedett” megkötéséhez (1102. k. 2. §, 3. §, 1124–1126. k., 1130. k.). Ezenkívül létezik még az ún. bírói tilalom is. Ez azt az esetet jelenti, mikor bírói ítélettel kimondták az előző házasság érvénytelenségét, de a bíró olyan záradékot fűz az ítélethez, melyben az egyik vagy mindkét félnek megtiltja az újabb házasságkötést. Erre azért szokott sor kerülni, mert a peranyagból feltelezhető, hogy az illető egy újabb érvényes házasságot megkötésére sem lenne

alkalmas. A CIC az esketési tilalmak között nem tér ki erre a kategóriára, de a bírói eljárási gyakorlatban ismert és szabályozott lehetőségről van szó. A CCEO, szemben a latin egyház törvénykönyvével, ezt az esetet is említi az esketési tilalmak között (789. k. 5°.). Vagyis kifejezetten tiltja a szolgálattevőnek, hogy megáldja azoknak a házasságát, akiknek egyházi ítélet tiltja, hogy újabb házasságot kössenek, hacsak nem teljesítik az előírt feltételeket.¹

Az esketési tilalmak csak a házasság megengedett, de nem az érvényes megkötését érintik. Ez kifejezetten nincs megfogalmazva az 1071. kánon szövegében, de az alapelvekből, a hagyományból és a gyakorlatból ez egyértelmű. Általános elv ugyanis, hogy ahhoz, hogy a törvény egy jogcselekmény érvényességi feltétele legyen, azt a jogalkotónak a törvény szövegében kifejezetten meg kell fogalmazni.

Ennek ellenére a Keleti Egyházak Törvénykönyve az esketési tilalmakkal foglalkozó 789. kánon bevezetőjében tisztázza a tilalmak joghatását is, minthogy azok csak a kötés megengedettségét érintik.

Nem alaptalan a „megengedettség” kánonjogi fogalmával szembeni szerzői kritika. A tilalmaknak szemben a házassági akadályokkal nincs hatása a házasság érvényességére.² Ezért ezen a területén a lelkipásztori életben nem mindig figyelhető meg jogkövető magatartás.

Egyes szerzők ehhez még azt is hozzátesszik, mivel az esketési tilalmak nem kifejezetten a házasságkötő feleknek, hanem a szolgálattevőknek szólnak,³ nem is a megengedett kötésre, hanem a megengedett közreműködésre vonatkoznak.⁴ Így a felek részéről a kötés nemcsak érvényes, de megengedett is.⁵

¹ Vö. VICTOR POSPISHIL: *Eastern Catholic Marriage Law*, Saint Maron Publication, New York, 1991, 261. A szerző előírt feltételnek tekinti például a pszichiátriai kezelés vagy a semmissé nyilvánítás okainak megszüntetését.

² Vö. JAMES J. CUNEO: Restrictions on Marriage Following Prior Union with Continuing Obligations, in Cogan Patrick (ed.): *CLSA Advisory opinions, 1984–1993*, Canon Law Society of America, Washington, 1995, 338–340.

³ A vegyes házasság (1126. k.) esetén a megengedettség nem kifejezetten a szolgálattevőre vonatkozik.

⁴ Vö. THOMAS RINCÓN-PÉREZ: Kommentár az 1071. kánonokhoz, in Ángel Marzoa – Jorge Miras – Rafael Rodríguez-Ocaña (eds.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, Wilson and Lafleur, Montréal, 2004, Vol. III/2, 1134.

⁵ Vö. THOMAS RINCÓN-PÉREZ: *Kommentár az 1071. kánonokhoz*, i. m. 1134.

A megengedett közreműködés feltétele esketési tilalom esetén

A plébános vagy megbízottja az 1071. kánon által felsorolt esetekben is megengedetten működik közre, ha rendelkezik az ordinárius engedélyével. Az ordinárius minden esetben szabadon mérlegeli, hogy megadja vagy elutasítja a kért engedélyt. A Keleti Egyházak Törvénykönyve az engedély megadása kapcsán nem általában az ordináriusról, hanem a „helyi hierarchiáról” beszél (CCEO, 789. k.).

Az 1071. kánon szövegéből – „szükség esetét kivéve a helyi ordinárius engedélye nélkül senki se működjék közre” – az derül ki, hogy a jogalkotó a szükséghelyzetet egyenértékűnek tartja azzal a tényállással, mikor az ordinárius megadja az engedélyt a házasság megkötésére.

A törvénykönyv átdolgozása alatt elutasításra került az a tervezet, amely csak halálvesztély esetén hatalmazta volna fel a szolgálattevőt, hogy esketési tilalom esetén az ordinárius engedélye nélkül is közreműködjön.⁶ Az elutasítás oka feltehetően az volt, hogy a jogalkotó az esketési tilalmakat nem tekinti olyan kategóriának, amely indokoltá tenné, hogy a hatályos szabályozásnál erőteljesebben korlátozza a *ius connubiit*, a házassághoz való jogot.

A szükséghelyzet fogalma és a szükséghelyzet objektív megítélése nem problémamentes. Nincs pontos előírás arra vonatkozóan, hogy mikor lehet egy helyzetet kifejezetten szükséghelyzetnek tekinteni. Egyes szerzők ilyennek értékelik az időhiányt vagy a háborús állapotot.⁷ A körülmények megítélésében a gyakorlat is adhat eligazítást.

II. LAKÓHELY NÉLKÜLIEK

Az 1071. kánon első kategóriája szerint, ha az egyik vagy mindkét fél lakóhely nélküli, szükséges az ordinárius engedélye a házasság megengedett kötéséhez. Lakóhely nélküli, akinek sem lakóhelye, sem pótlakóhelye nincs (100. k.). Az ilyen személy élete bizonytalan, helyzetéből adódón nem ritkán alakulnak ki pszichés problémák is. A pszichés betegségek pedig olyan mértékűvé is válhatnak, hogy a házasság érvénytelenségét eredményezhetik (1095. k.).⁸

⁶ Vö. *Communicationes* 9 (1977) 143.

⁷ Vö. VINCENZO FAGIOLO: Kommentár az 1071. kánonhoz, in Pio Vito Pinto (ed.): *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2004, 636.

⁸ Vö. UJHÁZI LÓRÁND: A házassági beleegyezéshez szükséges értelmi képesség a Katolikus Egyház hatályos jogi szabályozása szerint, *Sapientiana* 5 (2012/1) 63–83.

A lakóhely nélküliek szabad állapotának ellenőrzése is nehézséget okozhat.⁹ A szolgálattevő nem vagy nehezen tud eleget tenni a jogalkotó kérésének, hogy meggyőződjön a házasulandó szabad állapotáról és alkalmasságáról (1066. k.).¹⁰ Ebből adódóan az is előfordulhat, hogy az ilyen személy valahol már kötött kánoni házasságot, de az életmódja miatt az nem lett az előírásoknak megfelelően dokumentálva. Ez ugyancsak érinti a házasság érvényességét is.

A lakóhely nélküliekre vonatkozóan a Szentszék már a kodifikált jog előtt is adott ki rendelkezéseket. A Trentói Zsinat,¹¹ VIII. Orbán 1627. augusztus 14-én kiadott *Exponi nobis* kezdetű brevije és a Szent Hivatal 1867. június 7-én kibocsátott dokumentuma¹² tiltotta, hogy a plébánosok a lakóhely nélküliek házasságánál közreműködjenek. Így az 1917-es Törvénykönyv régi előzményekre visszatekintő egyházjogi rendelkezést vett át (1032. k.).

Az 1917-es CIC szerint azonban a házasság megkötésére nemcsak az ordinárius, hanem az általa megbízott pap is engedélyt adhatott a lakóhely nélkülieknek. A régi Kódex által említett papok leginkább a nagykiterjedésű egyházmegyek esperesei voltak.¹³ A Szentségi Kongregáció 1921. július 4-én¹⁴ és 1941. június 29-én¹⁵ kiadott utasításában a lakóhely nélküliekre vonatkozó esketési tilalmat a menekültekre és a bevándorlókra is kiterjesztette. Mivel ez a régi törvénykönyvhöz adott kiterjesztő magyarázat volt, ma nincs okunk feltételezni, hogy a tilalom nemcsak a szoros értelemben vett lakóhely nélküliekre, hanem a menekültekre és bevándorlókra is vonatkozna.¹⁶ Azonban az ő esetükben a szabad állapotot nagyobb körültekintéssel kell a jegyesvizsgálat alatt ellenőrizni.¹⁷

A tilalom könnyen megszüntethető, amennyiben az egyik félnek van lakóhelye, hiszen így a másik fél oda költözhet, és így az lakóhelyet, vagy legalább pót-

⁹ Vö. LUIGI SABBARESE: *Il matrimonio canonico nell'ordine della natura e della grazia*, Urbaniana University Press, Roma, 2006, 178.

¹⁰ Vö. VINCENZO FAGIOLO: *Kommentár az 1071. kánonhoz*, i. m. 636.

¹¹ Vö. De Ref, sess., XXIV, can. 7.

¹² Vö. SC. OFE.: *Saepe ad hanc*. Litt., 1867. VI. 7, in Gasparri Pietro (ed.): *CIC Fontes*, Typis Polygraphis Vaticanis, Romae, 1926, Vol. IV, 303–305.

¹³ Vö. SIPOS ISTVÁN: *A katolikus házasságjog rendszere*, Haladás Nyomda Részvénytársaság, Pécs, 1940, 73.

¹⁴ Vö. SC. SACR.: Instr., *Iterum conquesti*, n. 4, 1921. VII. 4, AAS 13 (1921) 349.

¹⁵ Vö. SC. SACR.: Instr., *Sacrosanctum matrimonii*, n. 6, 1941. VI. 29, AAS 33 (1941) 303.

¹⁶ Vö. UJHÁZI LÓRÁND: Törvénymagyarázat az Egyházban (16–18. kánon), *Iustum Aequum Salutare* 5 (2009/3) 103–105.

¹⁷ Vö. GIUSEPPE TERRANEO: C. 1071 La licenza dell'ordinario del luogo per alcuni casi di matrimonio: burocrazia o sollecitudine pastorale, *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 1 (1988) 96.

lakóhelyet szerez (102. k.). Megfontolandó egyes szerzők észrevétele, akik arra is felhívják a figyelmet, hogy az engedély megadása előtt az ordináriusnak érdemes megvizsgálni, hogy mi az oka a lakóhely nélküliségnek. Az okok ugyanis sokféle lehetnek: utazás, életvitel, üzleti élet, mentális betegség, elvándorlás stb. Ezek az okok önmagukban is nagyon eltérően hatnak magára a házassági kötelékre.¹⁸

III. AKIK HÁZASSÁGÁT A POLGÁRI TÖRVÉNYEK SZERINT SEM LEHET ELISMERNI VAGY MEGKÖTNI

A polgári törvények hatásainak esketési tilalomként való kánoni kiterjesztése a hatályos Kódex újdonsága. A II. Vatikáni Zsinat rendelkezése szerint kerülni kell minden felesleges feszültséget a világi és az egyházi jogalkotás között (GS 47). A házasság tekintetében az egyházi jogalkotó kívánsága még, hogy a katolikusok házassága a többi állampolgár házasságával egyenlő polgári jogi elbírálás alá essen – például vagyoni jogi, családjogi, munkajogi stb. kérdésekben. Bizonyos esetekben az állami szabályozás az egyházi jogalkotástól eltérően rendelkezhet a házasság érvényessége tekintetében.¹⁹ Eltérés adódhat az akadályok területén, a házasságkötéshez szükséges minimális életkor vagy értelmi képesség meghatározása kapcsán.²⁰

A mindennapi életben a leggyakoribb probléma, mikor egy kánoni formára kötelezett katolikus csak polgári fórumon „létesített” házasságot, majd ennek a „köteléknek” a hivatalos polgári megszüntetése nélkül, más személlyel kánoni házasságot kíván kötni. Egyházjogilag szabad állapotú, de a házasságát világi fórumon nem lehet elismerni. Az Egyházi Törvénykönyv átdolgozása alatt még az is felmerült, hogy a „meglévő polgári házasság” az egyházi házasságjogban is érvénytelenítő akadály legyen. Így aki polgári fórumon házasságot kötött, addig nem köthetett volna érvényes kánoni házasságot, amíg a polgári „kötelék” meg nem szűnik.²¹ A tervezet elutasításra került, mivel ez a polgári „kötelék” maga-

¹⁸ Vö. JOHN P. BEAL: Kommentár az 1071. kánonhoz, in John P. Beal – James Coriden – Thomas Green (eds.): *New Commentary on the Code of Canon Law*, Paulist Press, New York, 1989, 1268.

¹⁹ Ez nem azt az esetet jelenti, amikor a felek bár világi fórumon képesek megkötni a házasságot, de azt bizonyos – akár anyagi – szempontok mérlegelése után mégsem teszik meg. Ilyenkor nem áll fenn az esketési tilalom.

²⁰ Vö. GIUSEPPE TERRANEO: *C. 1071 La licenza dell'ordinario del luogo per alcuni casi di matrimonio: burocrazia o sollecitudine pastorale*, i. m. 97.

²¹ Vö. *Communications* 9 (1977) 362.

sabb fokú elismerését jelentett volna olyan személyek esetében, akik egyébként a kánoni formára vannak kötelezve.²²

Hasonló eset, mikor a pápa a megkötött és elhált házasságot felbontja (1698. k. 2. §), de a világi fórumon létező kötelék még megmarad. Ugyanez a helyzet következhet be, amikor a hatáskörrel rendelkező egyházi bíróság két egybehangzó ítélettel kimondja a kánoni kötés érvénytelenségét (1684. k. 1. §), de a polgári bontás még nem történt meg. Ezért bár kánonjogilag megkérdőjelezhető, de praktikus szempontból érhető, hogy sok egyházi bíróság nem indítja meg a házasság érvényességének vizsgálatára irányuló pert, amíg a polgári bontás meg nem történt.²³

Előfordulhat, hogy a polgári hatóság intézkedésével a kánoni esketési tilalom is megszűnik. Amennyiben a házasulandók között polgári jogi házassági akadály van, és az illetékes világi hatóság felmentést ad az akadály alól, akkor az egyházjogi esketési tilalom is megszűnik.

Nehézséget jelenthet, hogy az esketőnek, vagy annak, akik a jegyesvizsgálatot végzi (1070. k.), nem könnyű ellenőrizni, hogy az adott házasságot polgári fórumon meg lehetne-e kötni. Hasznosak lehetnek a személyes állami dokumentumok, amelyek az illető családi állapotát is tartalmazzák.

IV. AKINEK AZ ELŐZŐ EGYÜTTÉLÉSBŐL TERMÉSZETES KÖTELEZETTSÉGEI VANNAK A MÁSIK FÉL VAGY A GYERMEK IRÁNT

Ez az esketési tilalom is a hatályos CIC újdonsága. A jogalkotó ezzel a rendelkezéssel egyrészt a természetes igazságosságot, a keresztény szeretetet és a becsületességet igyekszik előmozdítani. Másrészt a jogalkotó az új rendelkezéssel az ilyen esetekben fellépő botrányok lehetőségét is ki akarta védeni.²⁴ Ugyanakkor az előző együttélésből származó természetes kötelezettségek akármennyire is jelentősek, nem korlátozhatják a házassághoz való jogot, így a tényállás nem akadályként, hanem csak esketési tilalomként lett bevezetve a hatályos jogba.

Az első szövegtervezetben még a „törvénytelen kapcsolatból” származó kötelezettségek szóhasználat szerepelt.²⁵ Ezt később a jelenlegi szövegre változtatták.

²² Nem teljesen világos az sem, hogy milyen fokú elismertséggel rendelkezett volna az ilyen együttélési forma. Vö. THOMAS RINCÓN-PÉREZ: *Kommentár az 1071. kánonokhoz*, i. m. 1138.

²³ JOSEPH PRADER: *Il matrimonio in oriente e in occidente*, Pontificio Istituto Orientale, Roma, 2003, 92.

²⁴ Vö. ANGELO D'AURIA: *Il matrimonio nel diritto della Chiesa*, Lateran University Press, Roma, 2007, 335.

²⁵ Vö. *Communications* 9 (1977) 144–145.

Ez érthető, hiszen nemcsak a „törvénytelen” kapcsolatokból származó kötelezettségekről van szó. Természetjogi kötelezettség származhat polgári házasságon kívüli együttélésből, polgári vagy megszűnt kánoni házasságból. A kötelezettség következhet a semmissé nyilvánított kánoni házasságból is. Sőt természetjogi kötelezettség származhat érvényes szentségi házasságból is, mikor az egyik fél meghal, de a másik fél természetes kötelezettségei megmaradnak a kapcsolatból született gyermekek iránt. Ez utóbbi azért érdekes, mert teljesen elfogadott, ha a megözvegyült férfi vagy nő újabb házasságot köt. Ez esetben is inkább a gyermekek és az igazságosság védelme volt a jogalkotó motivációja, mindamellett, hogy megszokott és érvényes az ilyen körülmények között kötött házasság.²⁶

Bár a CIC kifejezetten együttélést említ, de vannak, akik – az általános szabály ellenére²⁷ – a kánont tágan értelmezik és hangsúlyozzák, hogy a természetes kötelezettség akár alkalmi kapcsolatból vagy egyszeri együttéléstől is származhat.²⁸

Nem könnyű ellenőrizni, hogy kinek vannak természetes kötelezettségei az előző együttélésből származó gyermekek és legfőképpen más fél irányába.

A jogalkotó más esetben, a poligám együttélések megszűnésénél is figyelembe veszi a „másik” fél érdekét és az igazságosság etikai alapelvét (vö. 1148. k. 3. §).

V. AKI A KATOLIKUS HITET KÖZISMERTEN ELHAGYTA

A törvénykönyv átdolgozása alatt több olyan javaslat is született, amely a katolikus hit közismert elhagyását inkább a házassági akadályok közé helyezte volna el.²⁹ Ezek a felvetések elutasításra kerültek, mondván, a katolikus hit közismert elhagyása nem eredményezheti a házassághoz való jog túlzott korlátozását. Ugyancsak elutasításra került az a felvetés is, amely a tilalom alá azokat is besorolta volna, akiket bár megkereszteltek a Katolikus Egyházban, de a keresztség után nem kaptak katolikus nevelést.³⁰ Az elutasítás ez esetben is érthető, hiszen a katolikus hit elhanyagolása még nem jelenti a katolikus hit közismert elhagyását.

²⁶ Vö. WINFRIED AYMANS – KLAUS MÖRSDORF: *Kanonisches Recht*, Ferdinand Schöningh, Paderborn – München – Wien – Zürich, 2007, Vol. III, 421.

²⁷ „Azokat a törvényeket, melyek büntetést állapítanak meg, a *jogok szabad gyakorlását korlátozzák*, vagy törvény alóli kivételt tartalmaznak, szorosan kell értelmezni.” 18. kán.

²⁸ Vö. MANUEL CALVO TOJO: Matrimonio de quien esté sujeto a obligaciones naturales nacidas de una unión precedente, in AA., VV.: *El matrimonio. Cuestiones de Derecho administrativo-canónico*, Universidad Pontificia, Salamanca, 1990, 110.

²⁹ Vö. *Communicationes* 9 (1977) 144.

³⁰ Vö. *Communicationes* 9 (1977) 145.

Emellett voltak olyan nem alaptalan felvetések, amelyek szerint a „katolikus hit közismert elhagyásának” jelentését a törvény szövegében meg kellene magyarázni, mivel az önmagában nem egyértelmű.³¹ Végül erre nem került sor, s a fogalom magyarázat és pontosítás nélkül került be az 1071. kánon szövegébe. A közismertség fogalmának pontosítása azért is fontos lett volna, mert ha az elhagyás nem közismert, az ordináriusnak nem kell engedélyt adni a házasság megengedett megkötéséhez.³²

Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv sem magyarázta az Egyház közismert elhagyásának fogalmát (1065. k. 1. §). Ugyanakkor az előző CIC a bűncselekmények közismertségét definiálta (1917-es CIC, 2197. k.). E szerint közismert volt az a bűncselekmény, amelyet az illető nyilvánosan követett el, és azt semmilyen módon nem tudta titokban tartani.³³ Ennek „analógiájára” a katolikus hit közismert elhagyása alatt is azt kellett érteni, hogy nyilvánosan történt és nem lehetett eltitkolni.

A *Familiaris Consortio* kezdetű apostoli buzdítás szerint, „amikor minden törekvés zátonyra fut és a házasulandók kifejezetten és nyíltan megvallják, hogy elutasítják, amit az Egyház akar a házasság szentségének kiszolgáltatásával, a lelkipásztoroknak nem szabad esküvőre bocsátani őket. Bármennyire nehezükre esik, az ilyen jegyeseknek el kell ismerniük és minden illetékesnek tudomásul kell vennie, hogy ilyen körülmények között nem az Egyház akadályozza meg az esküvőt, hanem ők maguk.”³⁴ Bár az apostoli buzdítás már kiindulópont lehet, de ez sem fogalmazza meg konkrétan, hogy ki az, aki a hitet közismerten elhagyta, hanem a hit és a vallásos magatartás olyan szintű hiányait foglalja össze, amelyek mellett a szolgálattevő nem működhet közre.

A Keleti Egyházak Törvénykönyve a katolikus hit elhagyása kapcsán rövid pontosítást ad. Eszerint a hit elhagyása nem feltétlenül jelenti, hogy az illető nem katolikus egyházhoz, vagy nem katolikus egyházi közösséghez csatlakozik (CCEO, 789. k. 6°).³⁵

Az 1917-es CIC az Egyház közismert elhagyása mellett említette azokat is, akik az Egyház által elítélt közösségekhez tartoznak. Volt olyan szövegtervezet,

³¹ Vö. *Communications* 9 (1977) 144–145; 5 (1973) 71.

³² Vö. ANGELO D’AURIA: *Il matrimonio nel diritto della Chiesa*, i. m. 83.

³³ „Delictum est: Notorium notorietate facti, si publice notum sit et in talibus adiunctis commissum, ut nulla tergiversatione celari nulloque iuris suffragio excusari possit.” 2197. k. 3°.

³⁴ Vö. II. JÁNOS PÁL: Es. ap., *Familiaris consortio*, 1981. XI. 22, 68. pont, *AAS* 74 (1982) 163–165, magyarul: PM V, 111.

³⁵ Vö. VICTOR POSPISHIL: *Eastern Catholic Marriage Law*, i. m. 261.

amely megtartotta volna a régi CIC megfogalmazását, de végül a tiltott társaságokra való utalás nem került be a hatályos törvényszövegbe.³⁶ A tiltott társaságok alatt leginkább a szabadkőműves közösségeket értették. Ami a kommunista mozgalmak és pártok tagjait illeti, a Szent Hivatal 1949-ben adott leiratában az szerepelt, hogy az általános vizsgálat lefolytatása után a szokásos feltételek mellett a házasság megkötésére lehet őket bocsátani. Azonban ha a jelentkező egyben ateista is, akkor nem szabad megengedni a kánoni forma szerinti házasságkötést.³⁷

Taggá az válik, aki a társaságba, annak szabályai szerint belép,³⁸ vagy ha annak gyűléseit, összejöveteleit meggyőződéssel látogatja. Sem az egyszeri alkalom, sem a kíváncsiságból vagy tanulmányozásból való látogatás nem tesz a közösség tagjává, és így nem áll fenn az esketési tilalom sem.

Ennek az esketési tilalomnak – ahogy a valláskülönbség akadályának és a egyes házasság tilalmának – a célja a katolikus fél hitének védelme. Olyan személy esetében, aki a katolikus hitet közismerten elhagyta, sokkal nagyobb a veszélye, hogy nem lehet a gyermekek katolikus keresztelését és nevelését biztosítani. Így jogos kérése a jogalkotónak (1071. k. 2. §), hogy az ordinárius az engedély megadásánál olyan körülménnyel járjon el, mint a vegyes házasság és a valláskülönbség akadályá esetén. Csak abban az esetben adjon engedélyt a házasság megkötésére, ha meggyőződött a katolikus hit védelmének lehetőségéről.³⁹

VI. AKIK CENZÚRA ALATT VANNAK

Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv még együtt említette a közismert bűnösöket és a cenzúrával sújtottakat (1917-es CIC, 1066. k.), akiket a régi szerzők gyűjtőnéven „méltatlanoknak” neveztek.⁴⁰ Házasságkötésüknél a plébánosok csak súlyos ok esetén működhetek közre. A súlyos ok magyarázata azonban a jogalkalmazókra és a kánonjogászokra volt bízva, akik általában ilyen oknak tartották az ágyasság vagy a pusztán polgári kötés veszélyét.

A hatályos szabályozás már nem tesz említést sem a nyilvános bűnösökről, sem arról, hogy cenzúra alatt lévőknek ki kell engesztelődni az Egyházzal a há-

³⁶ Vö. *Communicationes* 9 (1977) 144–145.

³⁷ Vö. SC. OFE: Decl., 1949. VIII. 11, AAS 41 (1949) 427–428.

³⁸ Vö. SIPOS ISTVÁN: *A katolikus házasságjog rendszere*, i. m. 162.

³⁹ Vö. LUIGI SABBARESE: *Il matrimonio canonico nell'ordine della natura e della grazia*, i. m. 181.

⁴⁰ Vö. SIPOS ISTVÁN: *A katolikus házasságjog rendszere*, i. m. 163.

zasság megengedett kötéséhez. Az utóbbi utalás felesleges is, hiszen ez a cenzúrákra vonatkozó általános szabályozásból egyébként is kiderül. A cenzúra célja, hogy a személy, akire kiszabták a büntetést, kiengesztelődjön az Egyházal, és újra járulhasson a szentségekhez (1312. k.). Házassági tilalom esetén a cenzúra csak a kiközösítést és a tilalmat jelenti. A harmadik cenzúráról, a felfüggesztésről nincs értelme beszélni, mert ez csak klerikusokra vonatkozik, akik egyben a szent rend házassági akadályai alatt is vannak (1087. k.).⁴¹

Házasság szentségénél a jogalkotó eltér az általános szabályozástól. Büntetőjogi alapelv ugyanis, hogy aki cenzúra alatt van, annak tilos a szentségek vétele (1331. k., 1333. k.).⁴² Az esketési tilalom esetén azonban ordináriusnak joga van, hogy engedélyt adjon a házasság megkötésére.⁴³ Ez szintén abból adódik, hogy a házasság a személy természet adta, elidegeníthetetlen joga, melyet a bűnös állapot vagy büntetőjog sem korlátozhat. A jogalkotó azt is el akarta kerülni, hogy az ilyen büntetés alatt lévő személyek csak élettársi kapcsolatban éljenek, vagy csak polgári fórumon kössenek házasságot.⁴⁴ Mivel a cenzúra nem jelenti azt, hogy a személy ne lenne az Egyház tagja, vagy ne lenne keresztény, ezért a megkötött érvényes házasság szentség is lesz.

A Keleti Egyházak Törvénykönyve nem beszél cenzúráról, hanem azokról szól, akik kiszabott egyházi ítélet alatt állnak. A megfogalmazás logikus, hiszen a keleti hagyomány nem ismeri a cenzúrákat mint büntetőjogi kategóriát.⁴⁵

VII. CSALÁDHOZ TARTOZÓ KISKORÚAK

Ha szülők nem tudnak kiskorú gyermekük házassági szándékáról, vagy ésszerű ellenérveik vannak, akkor a szolgálattelvő az ordinárius engedélye nélkül nem működhet közre. A tilalom célja a család, különösen is a szülők és gyermek kapcsolatának védelme.⁴⁶ Illetve a tilalom harmonizál a hatályos egyházi jogalkotás más helyeivel, amelyek a gyermekek elsődleges nevelőinek a szülőket tart-

⁴¹ Vö. UJHÁZI LÓRÁND: A szent rend házassági akadályai (1087. kán.), *Sapientiana* 3 (2010/2) 57–72.

⁴² Természetesen halálveszély ilyen esetben is rendkívüli körülménynek számít.

⁴³ Vö. THOMAS RINCÓN-PÉREZ: *Kommentár az 1071. kánonokhoz*, i. m. 1143.

⁴⁴ Vö. ANGELO D'AURIA: *Il matrimonio nel diritto della Chiesa*, i. m. 84.

⁴⁵ Vö. JOSEPH PRADER: *Il matrimonio in oriente e in occidente*, i. m. 93.

⁴⁶ Vö. THOMAS RINCÓN-PÉREZ: *Kommentár az 1071. kánonokhoz*, i. m. 1144.

ják (219. k.). A hatályos kánonjog a tizennyolcadik életév betöltéséig tekinti kiskorúnak a személyt (97. k.).

Az esketési tilalom, szemben a korhiány akadályával (1083. k.), nem a házasság érvényességére, hanem csak a megengedettségére vonatkozik. A korhatár és a házasság érvényes megkötésére vonatkozóan az 1083. kánon 1. §-a ad eligazítást. A jogalkotó nők esetében a tizennegyedik, férfiak esetében pedig a tizenhatodik életév betöltését tekinti a házasság megkötéséhez szükséges minimumnak. Így az esketési tilalom csak arra a rövid időszakra vonatkozik, amely a nők esetében a tizennegyedik és a tizennyolcadik életév, a férfiak esetében pedig a tizenhatodik és a tizennyolcadik életév között fennáll.

Az atyai hatalom jelentősége egyes kultúrákban – zsidó, római, görög, germán – olyan jelentős volt, hogy a házasság megengedett vagy érvényes megkötéséhez megkövetelték a szülői beleegyezést. Az Egyház történelmében még olyan szerzői vélemények is léteztek, amelyek szerint a kiskorúak csak szülői beleegyezéssel köthetnek érvényes házasságot. Sőt élt olyan elgondolás is, mely szerint a szülők kiskorú gyermekük már megkötött házasságát is érvényteleníthették. Azonban ez a vélemény soha nem vált az Egyház hivatalos állásfoglalásává. Gratianus mester is azt mondja, hogy a kiskorúak házassága szüleik akarata nélkül is érvényes, de nem megengedett.⁴⁷ A Trentói Zsinat is hasonlóan fogalmazott: a szülők beleegyezése nélküli házasság érvényes, de az Egyház helyteleníti.⁴⁸

A jogalkotó általános kívánsága, hogy a személy a házasságra vonatkozó döntést csak a nagykorúság elérése után hozza meg. Mindemelllett a jogalkotó nyitva hagyja a lehetőséget, hogy a kiskorúak az ordinárius engedélyével házasságot kössenek.

Ez még akkor is megtörténhet, ha a szülők nem is tudnak a házasságról, vagy az ő szempontjukból azt ésszerűen ellenzik. Olyan különleges esetekről lehet itt szó, amikor a plébánosnak vagy az ordináriusnak olyan információk is rendelkezésére állnak, amelyeket a felek a szülőknek nem akarnak elmondani.⁴⁹ Mindemelllett érdemes a botrány elkerülésére törekedni. Illetve a kiskorúak esetén felmerül a házasságra való pszichés alkalmasság és érettség kérdése is (1095. k.). Mivel a legtöbb ország világi jogában a tizennyolcadik év betöltése előtt egyébként sem lehet házasságot kötni, a kiskorúak esketési tilalma kettős, hiszen a szolgálattelvő a már tárgyalt világi törvények miatt egyébként sem működhet közre (1072. k. 2°).⁵⁰

⁴⁷ D. 32. 12. 2.

⁴⁸ De ref. c. 1. Sess. XXIV, I.

⁴⁹ Vö. THOMAS RINCÓN-PÉREZ: *Kommentár az 1071. kánonokhoz*, i. m. 1144.

⁵⁰ Vö. GIUSEPPE TERRANEO: *C. 1071 La licenza dell'ordinario del luogo per alcuni casi di matrimonio: burocrazia o sollecitudine pastorale*, i. m. 102.

A szülőknek ésszerű érveket kell felhozni házasságkötéssel szemben. Az érvek mérlegelése azonban a plébánosra vagy a szolgálattevőre tartozik. Ehhez a hatályos joganyag már nem ad támpontot. Továbbá elképzelhető, hogy ami egyes társadalmi- és kultúrkörökben ésszerű ellenzésnek minősül, az máshol egyáltalán nem az.⁵¹ Ésszerű érvek szólhatnak a kötés mellett is, mint például a terhesség vagy a már megszületett gyermek és ezzel együtt a felek java.⁵²

VIII. HÁZASSÁG KÉPVISELŐ ÚTJÁN

Annak ellenére, hogy a CIC megengedi a képviselő útján kötendő házasságokat, azt mégsem tartja a házasságkötés rendes útjának. Ebből adódik, hogy alapvetően tilos a házasság ilyen formában való megkötése. Ha valaki mégis így szeretne házasságot kötni, akkor az érvényesség feltételeit a CIC külön meghatározza (1105. k.).

A CCEO is külön tárgyalja a képviselő útján történő házasságkötést (837. k. 2. §). Mindamellett a Keleti Egyházak Törvénykönyve a házasságkötésnek ezt a formáját az esketési tilalmak között nem említi.

Az Egyház történelmében létezett olyan elképzelés, mely szerint a képviselő útján kötött házasság nem rendelkezik szentségi karakterrel. Természetesen ez az elképzelés már csak azért is elutasításra került, mert az érvényesség és a szentség két keresztény házassága esetében elválaszthatatlan egymástól.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az új Egyházi Törvénykönyv érdeme, hogy egy kánon alá rendezte a régi joganyagban még különböző helyeken található esketési tilalmakat. Az egyszerűsítés mellett szempont volt még a megváltozott társadalmi helyzet és a II. Vatikáni Zsinat elveinek figyelembevétele. Így a világi törvények és a társadalmi igazságosság alapelvei is megjelentek az esketési tilalmak rendszerében.

Az 1071. kánon közvetlenül a szolgálattevőknek és csak közvetve, joghatás vonatkozásában szól a házasulandóknak. A tilalmak joghatása meglehetősen csekély, hiszen mindössze a házasság megengedettségét, de nem az érvényességét érintik. Ez azzal a sajnálatos következménnyel jár, hogy a lelkipásztori élet-

⁵¹ Vö. THOMAS RINCÓN-PÉREZ: *Kommentár az 1071. kánonokhoz*, i. m. 1145.

⁵² Vö. VICTOR POSPISHIL: *Eastern Catholic Marriage Law*, i. m. 261.

ben a tilalmak nem igazán ismertek, és jogkövető magatartásról sem nagyon lehet beszélni.

Esketési tilalom esetén a szolgálattevőnek az ordinárius engedélyével, illetve szükséghelyzetben lehet megengedetten közreműködni. A két tényállás a hatályos jogi megközelítés szerint egyenrangú. Amíg azonban az „engedély” megadása, mint egyedi közigazgatási intézkedés, pontosan szabályozva van, addig a szükséghelyzet megállapítására nincs közelebbi kiindulópont. Mérlegelése egyéb jogszabályi pontosítás hiányában a szolgálattevőre van bízva.

Minden esetben figyelembe kell venni, hogy pontosan milyen esketési tilomról van szó, és a kötés milyen társadalmi vagy közösségi visszhangot válthat ki. A tilalmak egyik fontos küldetése ugyanis a botrány megelőzése.